

Mecmuanın yayın politikasında, içinde bulunulan dönemin şartlarından doğan siyasî polemiklere girilmeden objektif bir yol takip edilmiştir. Ancak yazarlar yine de dinî, tarihî, içtimai ve felsefî problemlere akademik ve ilmi bir yaklaşımla, dikkati çekmeyecek şekilde makalelerin içinde cevap vermeyi uygun bulmuşlardır.

Derginin sürekli yazar kadrosu Mehmed Ali (Ayni), İzmirli İsmail Hakkı, Mehmed Şerefeddin (Yaltkaya), Yusuf Ziya (Yörükan), Mehmed Emin (Erişirgil), Mehmed Şemseddin (Günaltay), Halil Nime-tullah (Öztürk) ve Hilmi Ömer (Budda) başta olmak üzere Abdülkadir (İnan), Abdül-baki (Baykara), Halil Hâlid (Çerkes Seyhî-zâde), İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), Kıvâmüddin (Burslan), Mehmed İzzet (Mete), Mustafa Şekip (Tunç), Necmeddin Sâdık (Sadak), Nüreddin (Selçuk) ve Zâkir Kâdirî'den (Ugan) oluşmaktadır. Bunlardan hayatta kalanlar, 1949'da kurulan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde aynı çizgiyi takip eden ilmi bir derginin (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi) yayımını gerçekleştirmişlerdir.

Mecmuada yayımlanan makalelerde, derginin alt başlığında belirtilen tarihî, içtimai, dinî ve felsefî kaydına bağlı kalındığı görülür. Dergide İslâm felsefesine geniş yer ayrılmış olup bunun yanında İslâm tarihi, Türk ve İslâm sanatları tarihi, dinler tarihi ve kelâm konularına da öncelikle yer verilmiştir. Buna karşılık tefsir, hadis, fıkıh gibi şer'î ilimlerle doğrudan ilgili yazılar yok denecek kadar azdır. İzmirli İsmail Hakkı'nın İslâm felsefesi, M. Şerefeddin Yaltkaya'nın kelâm ve Yusuf Ziya Yörükan'ın mezhepler tarihine dair kaleme aldıkları makalelerin o günkü Türk toplumunun içinde bulunduğu dinî-siyasî kargaşalıklarla yakından ilgili olduğu görülmektedir.

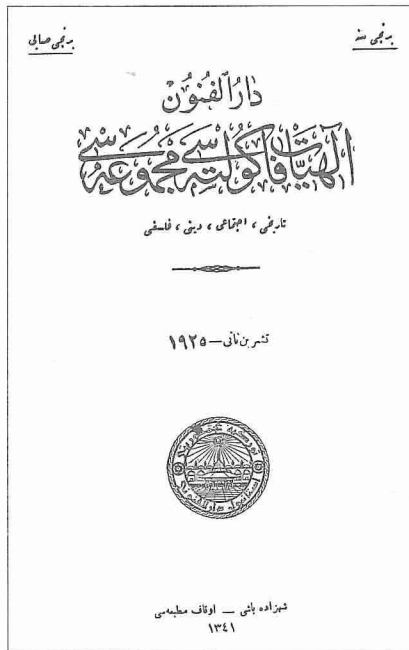
İzmirli İsmail Hakkı'nın felsefe tarihi açısından büyük önem taşıyan "İslâm'da Felsefe Cereyanları" (sy. 12-25, 1929-1933) adlı kitap hacmindeki makalesinin yayımı on dört sayı devam etmiştir. Burada, Grek-Roma düşünce sistemlerinin desteklendiği bir dönemde İslâm düşünce sisteminin menşei teşkil eden Selefler, mütekellimler, felsefeciler, mutasavvıflar ve Bâtınîler'den başlayarak VII. (XIII.) yüzyıla kadar olan felsefe akımları ele alınmıştır. İzmirli'nin bunun dışında, İslâm dünyasında fikirleriyle uzun süre etkili olan İbnü'l-Heysem (sy. 4, 1926), Ebû Bekir el-Bâkîllânî (sy. 5-6, 1927), İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî (sy.

9, 1928) ve Ebû Ali Miskeveyh (sy. 10-11, 1928-1929) gibi düşünürlerin biyografilerini ve felsefî görüşlerini ele alan incelemeleri de yayımlanmıştır.

M. Şerefeddin Yaltkaya'nın "Mu'tezile ve Hüsn-Kubh" (sy. 2, 1926), "Yezidîler" (sy. 3, 1926), "Fâtımîler ve Hasan Sabâh" (sy. 4, 1926), "Nâsir-ı Husrev" (sy. 5-6, 1927), "Karâmîta ve Sinan Reşîdüddin" (sy. 7, 1928), "Bâtınîlik Tarihi" (sy. 8, 1928), "Kerrâmîler" (sy. 11, 1929) gibi bâtınî düşünceyi işleyen makaleleri dikkati çekmektedir. Bu düşüncenin bir başka cephesini oluşturan, Yusuf Ziya Yörükan'ın "Anadolu Alevîleri ve Tahtacılar" (sy. 8, 1928) ile "Tahtacılar" (sy. 12, 13, 14, 15, 19, 20, 1929-1931) adlı makaleleri diğerleriyle bir bütün oluşturmakta, bu da mecmuanın belli bir yayın politikası takip ettiğini göstermektedir. Yörükan'ın "Ebû Dülef Seyahatnâmesine Göre Orta Asya Türk Boyları" (sy. 22, 23, 24, 1932) adlı seri makalesi Orta Asya'daki Türk toplulukları bakımından önem taşımaktadır.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun "Türk Sanatlarının Tedkikine Medhal" (sy. 2, 1926) ve "Türk Yazılarının Tedkikine Medhal" (sy. 5-6, 1927) adlı makaleleri konularında önemli çalışmalardır. Halil Hâlid Bey'in W. Ricwey ve Yâkub Artin Paşa'dan çe-

Dârülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası'nın ilk sayısının kapağı

virdiği "Türk Hilâlinin Aşlı" (sy. 2, 3, 1926) adlı iki ayrı makalede, Türk-İslâm dünyası için amblem olan hilâl-yıldız ile ilgili dikkate değer bir iddiaya yer vermiştir. Mecmuada yer alan diğer bir makaleler grubu ise psikoloji, sosyoloji ve kültür antropolojisi içerisinde ele alınabilir.

Dergide Mösyö Dumézil, Durkheim, Frazer, Theodule Goumperte, F. Leroux, Lévy-Bruhl, T. Noldecke, Dominique Parodi, Theodore Ribot, William Ricwey, A. A. Semenow, Sir Thomas Arnold ve Yâkub Artin Paşa gibi yabancı ilim adamlarının çalışmalarından da tercüme yer almaktadır.

Aynı dönemde yayımlanan Dârülfünun'un diğer fakültelerine ait mecmualar arasında (Fen, Edebiyat, Tıp ve Hukuk fakülteleri) oldukça önemli bir yeri bulunan bu derginin 1933'te İlahiyat Fakültesi'yle birlikte kapanması büyük bir kayıp olarak nitelendirilmiştir.

Dârülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası bir yüksek lisans tezi çalışmasına konu olmuş, 1992 yılında tamamlanan araştırma yayımlanmıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Cihat Tunç, "Cumhuriyetin 50. Yılında Kelâm İlimi Sahasındaki Çalışmalar", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 50. Yılı, Ankara 1973, s. 294; İbrahim Ağah Çubukçu, "İslâm Felsefesi ve Bu Alanda Cumhuriyet Devrinde Çalışmalar", a.e., s. 191-198; Ahmet Koca v.dğr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları Bibliyografyası (1949-1975), Ankara 1978, s. 135-150; H. Widmann, Atatürk Üniversitesi Reformu (trc. Aykut Kazancıgil — Serpil Bozkurt), İstanbul 1981, s. 35; Ali Arslan, Dârülfünun'dan Üniversite'ye Geçiş (doktora tezi, 1991), İÜ Ed.Fak. Tarih Seminer Kitaplığı; Hamit Er, İstanbul Dârülfünunu İlahiyat Fakültesi Mecmuası, Hoca ve Yazarları: 1924-1933, İstanbul 1993; Z. Fahri Fındıkoğlu, "İlahiyat Fakültesi Kurmak", Selâmet Mecmuası, sy. 57, İstanbul 1948, s. 15.

HAMİT ER

DÂRÜLHADİS

(دار الحدیث)

Hadis öğrenimi için kurulan medrese.

"Yer, mekân, ev" gibi anlamlara gelen dâr ile hadîs kelimesinden oluşan dârü'l-hadîs "hadis okutulan yer" demektir. Bu müesseselere "dârü's-sünne", "dârü's-sünneti'n-nebeviyye" veya "dârü's-sünneti'l-Muhammediyye" adı da verilmiştir.

Hz. Peygamber'in Mekke döneminde ilk dersleri verdiği Erkam b. Ebû'l-Er-

DÂRÜLHADİS

kam'ın evi sonraki yıllarda da öğretim için bir müddet kullanılmıştır. Mahreme b. Nevfel'in Mescid-i Nebevî yanında bulunan evine "dârülkurrâ" denilmesi ve "kurrâ" kelimesinin genel olarak Kur'an ve Sünnet'i bilen ilim ehlini ifade etmesi (Aynî, XX, 208), hicretten sonra da bazı evlerin birer mektep gibi kullanıldığını göstermektedir. Ebû'l-Hasan el-Huzâî'ye göre bu ev medreselerin doğmasına öncülük etmiştir (*Tahrîcü'd-delâli's-sem'iyye*, s. 80). Daha sonraki dönemlerde bazı hadis âlimleri evlerinde oluşturdukları meclislerde hadis öğrenimini sürdürmüşlerdir. Medreselerin kurulmasından önce eğitim ve öğretim için en çok kullanılan mekânlar mescidlerdi. Hz. Peygamber'in kadın erkek herkese ders verdiği Mescid-i Nebevî, dâimî talebeleri olan ehl-i Suffe ile âdeta bir medrese hüviyetini taşıyordu. Mescidler zaman içinde bilhassa hadis öğrenimi için çok önemli görevler yüklenildi (bk. CAMİ). Mescidlerde değişik ilimlerin okutulduğu meclisler kurulurdu. Genel olarak hadislerin müzakere edilip yazdırıldığı meclislere "meclisü'l-ilm" ve "meclisü'l-implâ" denirdi. Bu meclislere, talebelerin hocanın etrafında toplanması sebebiyle Hz. Peygamber döneminden başlayarak "halka" da denilmiştir. Ders veren hocanın şöhretine göre halkalar büyür, verilen dersin daha iyi duyulabilmesi ve metinlerin doğru bir şekilde yazılması için hocanın sözlerini tekrarlayan ve kendilerine "müstemî" denilen yardımcıları tayin edilirdi (bk. İMLÂ).

Mescidlerde o şehrin muhaddisleri ders verdiği gibi buralar, ilmî seyahatleri dolayısıyla şehre gelen meşhur muhaddislerin hadis derslerine de tahsis edilirdi. İmam Buhârî, III. (IX.) yüzyılın başlarında Basra'ya geldiğinde mescidde binlerce talebenin iştirak ettiği ilim meclislerinde hadis okuttu (Hatîb, II, 16-17). Kendi alanında otorite olan ilim ehlinin ders vermesi serbest olmakla beraber genellikle siyasî otoriteden de izin alınırdı. Hatîb el-Bağdâdî Mansûr Camii'nde ders vermek için bizzat halifeye başvurmuş, halife de hocanın farklı görüşlerine gösterilecek muhtemel tepkilere karşı güvenliğin sağlanması için nakîbü'n-nükabâya (nakîbü'l-Hâsimiyîn) gerekenin yapılmasını emretmişti (G. Makdisi, s. 14-15).

Ders halkalarının ve onlara iştirak eden öğrencilerin çoğalması sebebiyle camiler dışında yeni müesseselere ihtiyaç duyuldu. Önceleri dârüssünne diye anılan

bu medreselerin doğmasında Nişâbur'un öncülük ettiği anlaşılmaktadır. Müftü ve muhaddis Ebû Bekir Ahmed b. İshak es-Sıbgî'nin (ö. 342/954), kendisine ait olan dârüssünnenin işlerini yürütmesi ve vakıflarını yönetmesi için talebesi Hâkim en-Nisâbüri'ye vasiyette bulunması (Sübkî, IV, 159), Nişâbur'da IV. (X.) yüzyılın ilk yarısında dârüssünnenin kurulmuş olduğunu ortaya koymaktadır. Dârüssünneye birtakım vakıfların tahsis edilmesi bu müessesenin geniş ve teşkilâtli olduğunu, her bir mecliste "bin mürekkep hokkası sayılabilmesi" de (a.g.e., III, 149; Safedî, II, 373) hadis derslerine devam eden öğrencilerin çoğunluğunu göstermektedir.

Nişâbur'da tesis edilen dârüssünnelerden farklı olmamakla birlikte dârülhadis adıyla müstakil bir öğretim müessesesi ilk defa Dimaşk'ta (Şam) kurulmuştur. Kurucusu olan Atabeg Nüreddin Mahmud Zengî'ye (1146-1174) nisbetle Dârü'l-hadisî'n-Nüriyye diye adlandırılan bu müessese, büyük muhaddis ve tarihçi İbn Asâkir (ö. 571/1175) adına yapılmıştır (Ebû Şâme, I, 23; Makrîzî, II, 375; Nuaymî, I, 98-100). Dârülhadisin Selâhaddin-i Eyyübî'nin zevcesi İsmet Hatun tarafından inşa ettirildiği görüşü tarihî gerçeklere uymamakla birlikte muhtemelen onun da bu müesseseye bazı hizmetleri olmuştur. Binanın kitabesi mevcut olmadığı için yapılaş tarihi belli değildir. Nüreddin Mahmud Zengî'ye ait tarihî binalar üzerine bir çalışma yapan Fransız müsteşiriki Nikita Eliséeff'e göre dârülhadis 566 (1170) tarihinde inşa edilmiştir (*Bulletin* [1949-1951], s. 25). İbnü'l-Esir, Nüreddin Mahmud Zengî'nin bu dârülhadis ve ayrıca hadislerle meşgul olanlar için büyük vakıflar tesis ettiğini söyler (*et-Târîhu'l-bâhir*, s. 172). 16,30 × 17,20 m. ebadında bir bina olan Dârü'l-hadisî'n-Nüriyye, 1893'te geçirdiği yangın sonucunda kuzey ve güney cephesindeki birkaç duvar dışında tamamen harap olmuştur.

Eyyübîler ve Memlûkler devrinde Dimaşk'ta yeni dârülhadisler kuruldu. Bunlar arasında, Vezir Kâdî el-Fâzil tarafından tesis edilen Fâzilyyye (593/1196 civarı), Emeviyye Camii bünyesinde yer alan Urviyye (617/1220), el-Melikü'l-Eşref Mûsâ tarafından kurulan el-Eşrefiyyetü'l-Cevvâniyye (630/1232) ve el-Eşrefiyyetü'l-Berrâniyye (634/1236), Dimaşk beytümâlinde görevli Cemâleddin b. Kürûs'un tesis ettiği Kürûsiyye (641/1243), el-Melikü'n-Nâsir II. Selâhaddin tarafından

kurulan Nâsiriyye (654/1256), İbn Şükayşika tarafından tesis edilen Şükayşakiyye (657/1259), Sultan Baybars tarafından yenilenen Sükkeriyye (674/1275), Nefis İsmâil el-Harrânî'nin kurduğu Nefisiyye (696/1297), Seyfeddin es-Sâmerri'nin kurduğu Sâmerriyye (696/1297) ve Alemüddin Sencer'in kurduğu Devâdâriyye (698/1299) dârülhadisleri zikredilebilir.

Bunların bir kısmı dârülhadis olarak vakfedilmiş zengin konaklardı. Dimaşk'ın tarihî evlerinden bazıları, genellikle ortada havuzlu bir avlu etrafında dizilen odalar şeklindeki planlarıyla Nüriyye Dârülhadisi'ni andırmaktadır. Nuaymî, Dimaşk'ta kurulan on altı dârülhadisin adını vermektedir. Onun medreseler arasında saydığı Ziyâiyye'yi Şemseddin İbn Tolun dârülhadis olarak zikrettiğine göre bu rakamı ihtiyatla karşılamak gerekir (Nuaymî, II, 89-98; İbn Tolun, I, 130-140). Dimaşk'ta kurulan dârülhadisler içinde el-Melikü'l-Eşref Mûsâ'nın yaptırdığı Eşrefiyye dârülhadislerinin ayrı bir önemi vardır. Bunlardan Cevvâniyye 15 Şâban 630'da (27 Mayıs 1233) öğrenime açılmış, meşihatına tayin edilen büyük muhaddis İbnü's-Salâh, sultanın da hazır bulunduğu mecliste hadis derisi takrir etmiştir. Kısa zamanda büyük üne kavuşan dârülhadisin hocaları arasında İbnü's-Salâh'tan başka İbn Rezîn, Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, İbn Hallikân, Ebû Şâme el-Makdisî ve İbn Hacer el-Askalânî gibi meşhur âlimler de bulunuyordu.

Nüriyye Dârülhadisi'nin ardından Suriye ve Mısır'da bu müesseselerin sayısı artmaya başladı. el-Melikü'l-Kâmil Nâsırüddin, Nüriyye Dârülhadisi'nden esinlenerek Kahire'de bir dârülhadis yaptırdı. Kurucusuna nisbetle Dârü'l-hadisî'l-Kâmiyye adıyla anılan ve 621'de (1224) tamamlanan bu müessesenin başına Ebû'l-Hattâb b. Dihye getirilmişti. Ondan sonra birçok meşhur âlim burada hocalık yaptı (Süyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara*, II, 262).

VIII. (XIV.) yüzyılın sonlarında Kahire'de bulunan yetmiş üç medresenin ikisi dârülhadisti. Kudüs'te de bir dârülhadis vardı. Bunların sayısının daha sonraki asırlarda arttığı muhakkaktır. Evliya Çelebi Mısır'da 860, sadece Ezher Camii etrafında ise kırk dârülhadisten söz eder (*Seyahatnâme*, X, 232-233). Mübalağalı gibi görünen bu rakama camilerdeki hadis meclisleri de dahil edilmiş olmalıdır. Nitekim Evliya Çelebi İstanbul'dan söz

el-Eşrefiyyetü'l-Berrâniyye
Dârülhadîsî'nin
cümle kapısı -
Dimaşk /
Suriye

ederken bütün selâtin camilerinde Bu-hârî, Müslim ve Meşârik'taki (Meşâriku'l-enuvâr) hadislerin okutulduğunu söyler ve medrese dışında kaydıyla üç dârülhadîsin adını verir (Seyahatnâme, I, 318).

Dârülhadîsler ya müstakil veya dârülkur'ânla müşterek olarak faaliyet gösteriyordu; bazıları ise bir medrese bünyesinde bulunuyordu. Abdülatîf el-Bağdâdî'nin (ö. 629/1231) Musul'da İbn Mu-hâcîr Medresesi'nin alt katında açtığı dârülhadîs medrese bünyesindeki dârülhadîslere bir örnek teşkil eder. Bağdat'ta kurulan ünlü Müstansırıyye Medresesi'nin ayrı bir bölümü de dârülhadîs olarak planlanmıştır. Medreseye tayin edilen dört müderristen biri "şeyhül-hadîs" idi (Zehebî, s. 6; İbn Kesîr, XIII, 139, 159).

Günümüze ulaşan vakıf belgeleri dârülhadîslerin idaresi hakkında genel bir fikir vermektedir. Dârü'l-hadîsî'l-Eşrefiyyetü'l-Cevvâniyye'de çalışanların başında, İmam Sübkî'nin naklettiği vakfiyesine göre (Fetâvâ, II, 108-115) nâzır adı verilen bir görevli bulunmaktaydı. Nâzırın müesseseyi idare etmek, vakfedilen mülklerin gelirlerini toplayıp gereken yerlere harcamak, dersleri kontrol etmek, maaşları dağıtmak gibi görevleri vardı. Dârülhadîsin imarı, tefrişi, temizliği, aydınlanması ve diğer ihtiyaçlarının temini, bunun yanında vakıf gayri menkullerinde çalışanların geçiminin sağlanması da nâzırın görevleri arasındadır.

Öğretim üyeliği derecelerinin en yükseği olan dârülhadîs meşihatına bilhassa hadis ilminde en üst seviyede olanlar, rivayet ve dirayet ilmini en iyi bilenler tayin edilirdi. Bunların aldığı maaş (aylık 90 dirhem) diğer müderrislerin maaşından fazla idi.

Dârülhadîs mescidinde namaz kıldırma ve şartlarını haiz ise kırâat-i seb'a okutmak üzere bir imam tayin edilirdi. Bazan bu görevi "mukrî" denilen kırâat hocası da yapabiliirdi. Bu takdirde onun

maaşı aylık 60 dirhem olurdu. İmamlık ve mukrîlik için ayrı kişilerin görevlendirilmesi halinde bu para aralarında tahsis edilirdi. Mescidde 20 dirhem maaş alan bir de müezzin vardı. Dârülhadîste ayrıca hadis kârii bulunurdu ki kendisi-ne 24 dirhem maaş ödenirdi.

Suriye bölgesi dışından "âli isnad" elde etmek için gelen şeyhler dârülhadîste misafir edilir ve kendilerine her gün için 2 dirhem verilirdi. Ayrıca hadis alma işini tamamladıklarında da 30 dinar alırlardı. Suriye bölgesinden veya Dimaşk'ın içinden olanlara ise daha az ücret ödenirdi.

Hadis öğrencilerinin aylık 8 dirhem olan bursları gayretleri oranında arttırılır, hadis kitaplarından birini ezberleyecek kadar çalışkan olanlar nâzır tarafından ödüllendirilirdi. Hadis dinleyenlere de teşvik için ayda 3-4 dirhem verilmele beraber kabiliyetlerine göre bu miktar 8 dirheme kadar çıkabiliirdi. Buna karşılık vakfiyelerde sayıları onla sınırlandırılmış olan kırâat-i seb'a öğrencilerine aylık 10 dirhem burs verilirdi.

Dârülhadîs kütüphanesindeki kitapları muhafaza etmek, bunları okuyuculara çıkarmak, eserlerin tamiri ve yeni kitap sağlanması için nâzıra bilgi vermek gibi görevleri olan memurun (hâzin) maaşı 18 dirhemdi. Dârülhadîste ayrıca 18'er dirhem maaş alan mürettip ve nakîb denilen görevlilerle 15'er dirhem maaşı olan kapıcı ve iki müstahdem görev yapmaktaydı.

Dimaşk dârülhadîslerinde Şahîhayn, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin sünenleri, Ahmed b. Hanbel'in el-Müsned'i gibi meşhur hadis kitapları yanında fıkıh, tefsir ve kırâat-i seb'a da okutulurdu. Buralarda okuyan öğrencilerin arasına girebilmek için genel eğitim veren medreselerde belli bir seviyeye kadar çıkmak gerekiyordu.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Mâce, "Muḥaddime", 17; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, II, 16-17; İbn Cübeyr, *er-Rihle*, Beyrut 1980, s. 248; İbnü'l-Esir, *et-Târîhu'l-bâhîr fi'd-devleti'l-Atâbekiyye* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Tuleymât), Kahire 1382/1963, s. 172; Ebû Şâme, *Kitâbü'r-Ravzateyn*, I, 23; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm: sene 631-640*, s. 6; Safedî, *el-Vaḫî*, II, 373; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIII, 139, 146, 159, 180, 206, 231, 294, 372; XIV, 5; Takıyyüddin es-Sübkî, *Fetâvâ*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Maârif), II, 108-115; Sübkî, *Ṭabakât*, III, 78, 149; IV, 128, 159, 313-314; İbnü'l-Attâr, *Tuḫfetü'l-tâlibin fi tercemeti'l-İmâm en-Nevevî*, İskenderiye 1991, s. 26; Huzâi, *Tahrîcü'd-delâlati's-sem'iyye*, s. 80; Makrîzî, *el-Hiṭat*, I, 195; II, 375; Aynî, *Um-detü'l-kârî*, Kahire 1392/1972, XX, 208; Sü-

yütî, *el-Minhâcü's-sevî ft tercemeti'l-İmâm en-Nevevî* (nşr. Ahmed Şefik Demç), Beyrut 1988, s. 34-35; a.m.f., *Hüsnü'l-muḥâḫara*, II, 262; Nuaymî, *ed-Dâris ft târîhi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, I, 19-122; II, 89-98; İbn Tolun, *el-Kalâ'idü'l-cevheriyye ft târîhi's-Şâlihiyye*, Dimaşk 1368/1949, I, 130-140; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, V, 9; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 318; X, 232-233; *Türkiye Marif Tarihi*, I, 122; Ulmevî, *Muḫtaşaru Tenbîh*, Dimaşk 1947, s. 15, 24; Abdülkâdir Bedrân, *Münâdemetü'l-eṭlâl ve müsâmeretü'l-hayâl*, Dimaşk 1960, s. 25-28, 36, 44, 57-58; Nâcî Ma'rûf, *Neş'etü'l-medâris*, Bağdad 1966, s. 15; a.m.f., *Medâris kable'n-Nizâmiyye*, Bağdad 1973, s. 7-61; M. Kürd Ali, *Hiṭatü's-Şâm*, Beyrut 1971, IV, 72, 73; K. A. C. Creswell, *The Muslim Architecture of Egypt*, New York 1978, II, 80-82, 108-109; G. Makdisi, *The Rise of Colleges*, Edinburgh 1981, s. 11-23; Ekrem Hâsan el-Ulebî, *Dimaşk beyne 'aşri'l-Memâlik ve'l-Osmâniyyîn*, Dimaşk 1982, s. 80; a.m.f., *Hiṭatu Dimaşk*, Dimaşk 1989, s. 81; M. Ahmed Dehmân, *Fi Riḫâbi Dimaşk*, Dimaşk 1982, s. 132-136; Ahmed Çelebi, *İslâm'da Eğitim Öğretim Tarihi* (trc. Ali Yardımcı), İstanbul 1983, s. 109; Muhammed Accâc el-Hatîb, *el-Muḫtaşaru'l-vecîz ft 'ulûmi'l-hadîs*, Beyrut 1987, s. 75; N. Elisséeff, "Les Monuments de Nur Ad-din", *Bulletin* (1949-51), s. 25; J. Pedersen, "Mescid", *İA*, VIII, s. 51; a.m.f. — [G. Makdisi], "Mad-rasa", *El²* (İng.), V, 1126; F. Sezgin, "Dâr al-Ḥadîth", a.e., II, 125; S. Ory, "Dâr al-Ḥadîth", *El² Suppl.* (İng.), s. 195-197.

NEBİ BOZKURT

Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar'da Dârülhadîs. Anadolu dışındaki İslâm dünyasında dârülhadîslerin ardarda çoğalmaya başladığı devirler, Anadolu Selçuklu Devleti'nin iki ünlü hükümdarının, I. Alâeddin Keykubad ile (1220-1237) II. Gıyâseddin Keyhusrev'in (1237-1246) iktidarları zamanına rastlamaktadır. Bu iki hükümdar döneminde Anadolu'da pek çok medresenin yapıldığı bilinmektedir. Ancak bu medreseler ve özellikle dârülhadîslerle ilgili yeterli araştırma henüz yapılmamıştır. Nitelikli Anadolu Selçukluları döneminin dârülhadîsleri söz konusu edilirken yalnız Konya İnce Minare Dârülhadîsî'nin ele alınıp arkasının getirilemeyeşi bunu açıkça göstermektedir. Halbuki İnce Minare Dârülhadîsî'nden yaklaşık otuz beş yıl önce yapılan Çankırı Dârülhadîsî bu dönemin en eski dârülhadîs müessesesidir. Günümüzde Taşmescid diye anılan bu müessese, Osmanlı dönemi kaynaklarında Cemâleddin Medresesi (Atâî, II, 231) veya Çankırı Medresesi (a.g.e., I, 184) adıyla kaydedilmektedir. Orijinal kitabesiyle günümüze kadar gelebilen bu dârülhadîs, Selçuklu atabeglerinden Cemâleddin Ferruh b. Abdullah tarafından 640 (1242) yılında yap-